

*1. Ulusal
İslam Elyazmaları
Sempozyumu*

13-14 Nisan 2007

Bildiriler Kitabı

Dr. Nevzad Kaya Onuruna
I. Ulusal İslam Elyazmaları Sempozyumu
13-14 Nisan 2007

Bildiriler Kitabı

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mahmud Erol KILIÇ *İslam Elyazmaları Birliđi Yön. Kur. Bşk.*
Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN *Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi*
Doç. Dr. Harun ANAY *Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi*
Emir EŞ *Süleymaniye Kütüphanesi Müdür Vekili*

Yayına Hazırlayan

İbrahim Gümüş
Creavizyon İletişim Danışmanlığı

Grafik-Tasarım

Caner Yıldırım
Creagraf Design Studio

Baskı Yeri ve Yılı

İstanbul, Şubat 2009

Baskı

Ebru Matbaacılık A.Ş.
İkitelli Organize Sanayi Bölgesi
Atatürk Cad.No:135 İkitelli/İstanbul
+90 212 671 93 70

Türebeler Çeşmeler Taşınır Taşınmaz Kültür
Varlıklarını Koruma ve Yaşatma Derneđi
Divanyolu Cad. No:82 Eminönü / İstanbul

*1. Ulusal
İslam Elyazmaları
Sempozyumu*

BİR YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ:

**Sultan I. Mahmud'un Ayasofya
Kütüphanesi ve Kütüphane Vakfı**

Doç. Dr. Said ÖZTÜRK

Osmanlı Araştırmaları Vakfı Mütevelli Heyeti Üyesi

I. Mahmud'un tesis ettiği ve işlemesi için geniş vakıf kaynaklar tahsis ettiği Ayasofya Kütüphanesi nadide yazmaların bulunduğu bir kütüphane idi. Ne var ki, bu güzide kütüphanemizin son yüzyılda başına gelenler, geçmişin birer yadigarı olarak bizlere emanet edilen bu ilim müesseselerine karşı izlenen tavır göstermesi açısından manidar bir örnek teşkil eder. Fethin, özgürlüğün, istiklalin sembolü olan Ayasofya'nın 1934 yılından itibaren maruz kaldığı muamele, aynıyla Ayasofya'nın diğer müstemilatının da başına gelmiştir. Fatih'in inşa ettiği medrese, ham, naHoş ve kindar ellerin taşıdığı balyozlarla temelleri bile sökülerek Bizans asârına ulaşma gayreti içine girilmiştir. Ayasofya kubbesini süsleyen o muhteşem Nûr sûresinin 35. ayetini bile sökmeye mütemayil eller Ayasofya Kütüphanesi'ne de benzer muameleyi reva görmüşlerdir. Ayasofya'nın müze oluşuyla Ayasofya Kütüphanesi de yeni bir dönemece girmiştir. Kütüphanenin yerinde kalıp kalmaması ile ilgili tartışmalar o günden başlamıştır.

İlk defa Fatih Sultan Mehmed, 1466 yılında Ayasofya Camii'nin hemen arka kısmında bilinen meşhur medresesini kurmuş ve bir de kütüphane tesis etmişti⁽¹⁾. Daha sonra I. Mahmud tarafından 1152/1739'da yeniden bir kütüphane tesis edildi. Ayasofya Camii'nin içinde I. Mahmud'un tesis ettiği kütüphane 1740-1968 arası hizmet veren yazma eser kütüphanelerimizden birisidir. I. Mahmud'un İstanbul'da yaptırdığı kütüphaneler arasında Ayasofya Kütüphanesi, mütevazî ve küçük olmasına rağmen; mimarisi, zengin koleksiyonu ve geniş kadrosuyla ayrı bir yere sahip olmuştur.

Burada I. Mahmud'un tesis ettiği bu kütüphanenin kuruluşundan kitaplarının 1968 yılında Süleymaniye Kütüphanesi'ne intikal edişine kadar geçen 228 yıllık sürede meydana gelen gelişmeleri aktarmak istiyoruz.

(1) Ayvansarayî Hüseyin Efendi, (Hâfız Hüseyin b. İsmâil el-Ayvansarâyî), *Hadikatü'l-Cevami I-II*, Matbaa-i-âmire, 1281. Ahmed Nezihi Galitekin neşri, İstanbul 2001, s. 42; Semavi Eyice, "Ayasofya", *DİA*, c. 4, İstanbul 1991, s. 207; Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 474.

Kütüphanenin Açılışı

Kütüphane camiiin meydana bakan tarafında iki payandanın arasına inşa edilmiştir. Okuma odası, dikdörtgen planlı, geniş ve rahat olup dışarıdan pek az ışık almaktadır. Kütüphane I. Mahmud'un hazır bulunduğu bir merasimle 24 Muharrem 1153/21 Nisan 1740'da açılmıştır. Açılış merasiminde Buhâri-i Şerif hatmedilip duası yapılmış, kütüphanenin muhaddis ve müfessirleri tarafından birer açılış dersi verilmiştir. Ayasofya vaizinin vaazından sonra merasime dua ile son verilmiştir. Açılış merasiminden sonra, I. Mahmud, kütüphane görevlilerine ihsanlarda bulunmuştur⁽²⁾. Kütüphanenin yapım ve açılışına düşülen tarih şöyledir;

*Görenler tarh-ı matbû'un didiler Zeyniyâ târîh
Bu nev dârü'l-kütüb icâd-ı sultân-ı cihân-ârâ (1152/1740)⁽³⁾.*

I. Mahmud, kütüphanenin açılışından sonra da çeşitli vesilelerle kütüphaneyi ziyaret etmiş, hâfız-ı kütüblere, kütüphane hocalarına, mücellitlere, müstahfızlara ve diğer görevlilere hediyeler vermiştir⁽⁴⁾. Ayasofya Kütüphanesi'nin açılışına halkın ilgisi büyük olmuş, medhiyeler yazılmıştır⁽⁵⁾.

Kütüphanede Eğitim Faaliyetleri

Ayasofya Kütüphanesi'ne tayin edilen dersiam, muhaddis ve şeyhü'l-kurrâ, haftanın belli günlerinde öğrencilere ders vermiştir⁽⁶⁾. Vakfiye kayıtlarına bakılırsa kütüphanede ilm-i feraiz, hadis, ulûm-ı nafia, ilm-ı kıraat dersleri okutulmuştur. Burada ders veren hocalara maaş tahsis edildiği gibi bu dersleri okuyan öğrencilere de burs verilmiştir⁽⁷⁾. II. Mahmud devrine ait 1835 tarihli bir deftere göre, bu sırada kütüphane dersliğinde 30 öğrenci bulunuyor ve

(2) Muhtar Yahya Dağlı, *İstanbul Mahalle Bekçilerinin Destan ve Mani Katarları*, İstanbul 1948, s. 59-60; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul Ts, c. 14, s. 276; İsmail E. Erünsal, "Ayasofya Kütüphanesi", *DİA*, c. 4, s. 212, 213.

(3) Ayvansarayi Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l-Cevami*, s. 42

(4) *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. 14, s. 276; İsmail E. Erünsal, "Ayasofya Kütüphanesi", s. 212, 213.

(5) Ramazannâme (1826 Yılında Ramazan Mânileri), Hazırlayan Âmil Çelebioğlu, Tercüman Binbir Eser, ts. İstanbul, s. 123-125; Muhtar Yahya Dağlı, *İstanbul Mahalle Bekçilerinin Destan ve Mani Katarları*, s. 59-60; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. 14, s. 276.

(6) *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. 14, s. 276; İsmail E. Erünsal, "Ayasofya Kütüphanesi", s. 212, 213.

(7) *VGMA, Vakfiye*, nr. 638, s. 8.

1. Ulusal İslam Elyazmaları Sempozyumu

bunlara belli miktarda burs veriliyordu⁽⁸⁾.

Görevliler

Kütüphanede bir nâzır, altı hâfız-ı kütüb, iki mustahfız (bekçi), bir katib, bir ferrâş (temizlikçi) yanında diğer hususlarla ilgilenen görevliler bulunuyordu⁽⁹⁾. I. Mahmud, sonraki tarihlerde tescil ettirdiği ek vakfiyelerle kütüphanenin personel sayısını arttırmıştır⁽¹⁰⁾.

İsmail E. Erünsal'a göre, Ayasofya Kütüphanesi, diğer Osmanlı kütüphanelerine oranla oldukça geniş sayılabilecek bir personel kadrosuna sahipti. Bunlar altı hâfız-ı kütüb, bir mücellit, bir katib-i kütüb ve tatbiki-i kütübden başka Buhâri okuyanların hangi sayfalara geldiklerini takip ve tesbit için iki noktacı, kütüphanenin temizliği ve korunmasıyla görevli iki müstahfız, iki bevab, üç ferrâş, bir mani' u'n-nukuş, kütüphanenin tamiriyle görevli iki meremmetçi, bir kurşuncu ve kütüphaneyi güzel kokması için buhurlayacak bir buhurdan ibaret olmak üzere yirmi iki kişi idi. Bu kütüphanede çalışan personele, diğer kütüphane görevlilerine kıyasla oldukça yüksek ücretler tayin edilmişti⁽¹¹⁾.

Sultan III. Mustafa devrinde düzenlenen 1172 (1758-1759) tarihli bir vakfiye ile kütüphanedeki birinci ve ikinci hâfız-ı kütübden her birine günlük kırk beş akçe, üçüncü hâfız-ı kütübe otuz beş akçe, dördüncü ve yeni tayin olunan beş ve altıncı hâfız-ı kütübden her birine ise on beş akçe maaş tahsis edilmiştir⁽¹²⁾. İkinci hâfız-ı kütübün maaşı günlük otuz beş akçeden kırk beş akçeye çıkarılmıştır⁽¹³⁾.

Tablo 1'de Ayasofya Kütüphanesi vakıf gelirlerinden maaş alan kütüphane görevlileri verilmiştir⁽¹⁴⁾.

Kitap Miktarı

Ayasofya Kütüphanesi'nin, Osmanlılar döneminde hazırlanmış dördü yazma, biri basma olmak üzere beş katalogu bulunmaktadır. 1 nolu katalogda,

(8) BA, EV, nr. 10015, s. 6a.

(9) VGMA, Vakfiye Defteri, nr. 87, s. 1-2.

(10) Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, c. 14, s. 276.

(11) İsmail E. Erünsal, "Ayasofya Kütüphanesi", s. 213.

(12) VGMA, Vakfiye Defteri, nr. 639, s. 62.

(13) Bkz. VGMA, Vakfiye Defteri, nr. 87, s. 1; VGMA, Vakfiye Defteri, nr. 639, s. 62.

(14) VGMA, Vakfiye, nr. 638, s. 8; BA, EV, nr. 10015, s. 1b-3a.

Adı	Görevi
Süleyman Efendi	Hâfız-ı kütüb
Ali Efendi (Süleyman Efendi hissedarı)	Hâfız-ı kütüb
	Ferrâş (Kütüphane dışı ve içi)
	Mustahfız ve bevvâb
	Mâniü'n-nukûş
	Sirâci-i İmâret
Mustafa Halife bin Abdülaziz	Hâfız-ı kütüb
	Buhâri-i şerif der Ayasofya
Mehmed Raşid ve Hamdi veledan-ı Ahmed	Hâfız-ı kütüb
Muşlı Efendi ibn Ali	Hâfız-ı kütüb
	Mustahfız ve bevvâb
	Nâzır-ı kütüb
Mehmed Ekmel Halife bin İsmâil	Hâfız-ı kütüb
Mustafa Halife bin Hasan	Hâfız-ı kütüb
Hasan bin Yahya	Kâtib-i kütüb
Ahmed İsmetî Efendi ibn-i Ali	Ferrâş (Kütüphane dışı ve içi)
Hâfız Ahmed veled-i Hüseyin	Ferrâş (Kütüphane dışı ve içi)
Mustafa Halife bin el-Hâc Hüseyin	Tatbîkî-i kütüphane
Hâfız Mustafa ibn-i Hâfız Halil	Mücellid-i kütüphane
	Meremmâtî-i kütübhone
	Ferrâş-ı ocakha-i İmâret
	Meremmâtî-i kütübhone-i Ebülfeth der nezd-i cami-i mezbûr
Seyyid Mehmed Emin ibn-i Halil	Kurşunî-i kütüphane
El-Hâc Hasan Halife bin Hasan	Buhûrî-i kütüphane
Osman ve İbrahim veledan-ı Feyzullah	Mustahfız-ı oda-i divan
	Bevvâb-ı enderûn-ı İmâret maa oda-i divan
İsmail Kayyım ibn Said	Sadefkârî-i kütübhone

Tablo 1 1835 Yılında Ayasofya Kütüphanesi Vakfı'ndan Maaş Alan Kütüphane Görevlileri

1. Ulusal İslam Elyazmaları Sempozyumu

I. Mahmud'un bu kütüphaneyi kurmasıyla ilgili bir giriş ile birlikte, Haremeyn müfettişi, Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin tasdik edici mühürleri vardır⁽¹⁵⁾. Kütüphanenin 1831 yılında sayımı yapılmış ve kataloglardan biri bu tarihte düzenlenmiştir⁽¹⁶⁾.

Kitapların çoğu sultanın sarayındaki hususi kitaplarıydı. I. Mahmud, sarayın hazine odasında bulunan ancak istifade edilmeyen pek nefis ve bir hayli kıymetli eseri, bu kütüphaneye naklettirmiş, bu münasebetle devlet adamlarının hediye ettiği kitapları da buraya koydurmuştur⁽¹⁷⁾. Kütüphanenin imarı tamamlanınca, Sultan I. Mahmud, bizzat Galata Saray-ı Hümayûnu Kütüphanesi'ndeki eserleri mühürleterek buraya vakfetmiştir. Bu kitaplar arasında Fatih'in hususi kütüphanesine ait olanları da bulunmaktadır.

Kütüphane çok kıymetli esere sahipti. I. Mahmud'un kütüphaneye kazandırdığı eserler arasında Ya'kût-ı Mu'tasımî, Şeyh Hamdullah ve Hâfız Osman hatları ile yazılmış Kur'anlar da bulunuyordu. Burada ilk halifelerden Hz. Osman ve Hz. Ali'ye ait Kur'anlar da vardı⁽¹⁸⁾. Kütüphanede ayrıca aralarında tek veya ilk nüshalar, bin seneyi bulan pek eski nüshalar ve Yavuz Sultan Selim'in Mısır'dan getirdikleri eserler de bulunuyordu. Vakıf olarak verilmiş, değeri ölçülemeyen cilt, hat, yazı ve tek nüsha eserlerle kütüphane zenginleşmişti. Bu özelliği dolayısıyla kütüphane bütün dünya şarkiyatçılarının tanıdığı bir yerdi.

Yazma eserlerden 4863'ü Sultan I. Mahmud Vakfı, 113'ü Şeyhülislam Saadeddin Efendi Vakfı ve 22 eserin vakfı meçhul olmak üzere 5000 kadar yazma eser bulunuyordu. Diğer eserler ile kitap sayısı daha da yükselmektedir. Kütüphane'de Uygur harfli eserler de bulunmaktadır⁽¹⁹⁾.

1304 (1886) tarihli matbu kataloğuna göre kütüphanede 5307 kitap bulun-

(15) Süleymaniye Ktp., Ayasofya, Katalog nr. 1; İsmail E. Erünsal, "Ayasofya Kütüphanesi", s. 213.

(16) Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, c. 14, s. 276.

(17) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 4; 1. Bölüm, Ankara 1982, s. 327.

(18) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 4, 1. Bölüm, s. 328.

(19) K. Süsseim-Arif Müfid Mansel, "Ayasofya", *İslam Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul 1979, s. 50; İlhan Akçay, *Ayasofya Camii*, Ankara 1968, s. 47, 56; Mahmud Özlü, "Ayasofya Kütüphanesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 3, s. 1482-1483; Azade Akar "Ayasofya'da Bulunan Türk Eserleri ve Süslemelerine Dair Bir Araştırma", *VD*, Sayı. 9, Ankara 1971, s. 284, 285. Ayrıca bkz. *Defter-i Kütübhane-i Ayasofya*, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet 1304; İbrahim Mutlu, "Ayasofya Kütüphanesi", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Mecmuası*, Mart 1956; Azade Akar, "Ayasofya Manzumesinden Türk Motifleri, Kütüphane ve Bronz Kapısı", *Tercüman Gazetesi*, 28. 12. 1966, s. 5.

yordu. Kitaplar, vakfedenlere göre guruplara ayrıldıkları gibi, kataloga otuz üç grup halinde alanlarına göre kaydedilmişlerdir. Bunlar; Mushaf-ı şerifler, kütüb-i semâviyye, kıraat, tefâsir, usûl-i hadis, ehadis, fıkıh, usûl-i fıkıh, fetava, feraiz, tasavvuf, akaid ve kelâm, hikmet, mantık, hey'et, nücum, hesap ve hendese, ed'îye, ahlak ve siyaset, tevarih-i tabiiye, tevarih ve siyer, tıp, edebiyat, maani ve beyân, âdâb-ı bahs ve istiâre, nahiv, sarf, lügat, mecâmi-i resâil, kütüb-i mütenevvia meyanından naklolunan mecami, Saadeddin el-Mübteğî mühürüyle memhur kütüb, vâkıfı nâ ma'lûm mühürsüz kitaplar, Sultan Ahmed Camii'nden naklolunan Atik Şeyhülislâm Hoca Saadeddin Efendi'nin üç yüzü müteceviz kitaplarından tamir edilen yalnız elli beş cild kitaplardır.

1304/1886 Tarihli Matbu Kataloğuna Göre Ayasofya Kütüphanesi Vakıf Kitapları

Kütüphanenin I. Mahmud vakfı asıl kitapları	4906
Mükerrer	184
Kaybolan kitaplar	12
Hayır sahiplerince konulan kitaplar	14
Saadeddin el-Mübteğî mühürü ile mühürlü vakıf kitaplar	114
Vakfedeni bilinmeyen mühürsüz Buhari şerhleri	22
Şeyhülislam Hoca Saadeddin'in, Sultan Ahmed Camii'nin mahzeninde bulunan kitaplarından tamir edilerek kütüphaneye konulanlar	55
Toplam	5307

Azade Akar'ın 1971 tarihli tespitlerine göre, kütüphanede 5112 cilt kitap vardı. Bir cilt içinde toplanmış muhtelif eserler dikkate alındığı takdirde, fişlenmiş 9002 kitap ve risaleye sahiptir. Bunların 8828 tanesi yazma, 174 tanesi eski yazı matbudur. Bütün kitaplar 1968 Haziranı'nda Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir⁽²⁰⁾.

Kütüphane Yazıları

Kütüphanenin girişinden itibaren her tarafta çeşitli yazılar bulunmaktadır.

(20) Azade Akar "Ayasofya'da Bulunan Türk Eserleri ve Süslemelerine Dair Bir Araştırma", *VD*, Sayı. 9, Ankara 1971, s. 284, 285. Ayrıca bkz. *Defter-i Kütübhane-i Ayasofya*, Mahmud Bey Matbaası, Dersâadet 1304; İbrahim Mutlu, "Ayasofya Kütüphanesi", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Mecmuası*, Mart 1956; Azade Akar, "Ayasofya Manzumelerinden Türk Motifleri, Kütüphane ve Bronz Kapısı", *Tercüman Gazetesi*, 28. 12. 1966, s. 5.

1. Ulusal İslam El yazmaları Sempozyumu

Kitap deposu giriş kapısının iç kısmı üzerinde mermere mahkûk olarak I. Mahmud'un kabartma bir gül ile birlikte işlenmiş tuğrası ve tuğranın üst tarafında kütüphanenin on dört beyitlik Arapça yapım kitâbesi bulunmaktadır. Kitâbenin tarihi 1153 (1740)'tür. Kitap deposu kubbe kasnağında, mermere mahkûk celi sülüs ile Fâtır Sûresi 29-35. ayetleri yazılıdır. Dolap raflarının dış çevresi paftalar halinde kuşak celi talik yazılarla süslenmiştir⁽²¹⁾.

Kütüphane Vakfı

I. Mahmud, kütüphanenin masraflarını karşılamak ve istihdam edilen personelin ücretlerini ödemek amacıyla bir vakfiye tesis etmiştir. Kütüphanenin vakfiyesi 15 Ocak 1740 Cuma günü hazırlanmıştır⁽²²⁾. Vakfın mali kaynağını oluşturması için, Malatya Sancağı'na tabi Tıroş (İnablı) ve bağlı bulunan 31 köyün mukataasını Havass-ı Hümâyûn'dan ayırarak bütün gelirleri vakfa irad kaydedilmek üzere tahsis etmiştir⁽²³⁾.

I. Mahmud yine, Malatya Sancağı Veş Nahiyesi'nde bulunan emlak-ı hümâyûndan 18 adet köyü içine alan İnablı mukataasını bütünüyle kütüphaneye vakfetmiştir⁽²⁴⁾. Çifte Hamamı (Cağaloğlu Hamamı) yeniden inşa etmiş, Mora'da bulunan Çiftlik-i Kebir'i vakfetmiştir. Bu kabil bir arazi tahsisi de Vidin ve Semendire sancaklarında yapılmış, bir kısım köy ve mezralar kütüphane vakfına ilhak olunmuştur⁽²⁵⁾. Halkalı suyu, Belgrad'da sayd-ı mahi (balık avcılığı) ve geçitler mukataası, Talas ve tevabii mukataası, Selanik Kazası'nda bazı çiftlikler de Ayasofya Kütüphanesi Vakfı'nın mali kaynakları arasında idi⁽²⁶⁾.

I. Mahmud'un vakfiyesi, daha sonra yeniden düzenlenerek kütüphanenin mali kaynakları genişletilmiştir. Bu meyanda İstanbul içinde ve dışında çok sayıda akar kütüphane vakfına ilave edilmiştir⁽²⁷⁾. Kütüphane vakfına ilhak

(21) Yazılar için bkz. Ahmed Akgündüz- Said Öztürk-Yaşar Baş, Üç Devirde Bir Mabed Ayasofya, İstanbul 2005, s. 434 vd. Ahmet Küçükalka, "Ayasofya Kütüphanesi", İlgı, sy. 37 (Eylül 1983), s. 17.

(22) VGMA, Vakfiye Defteri, nr. 638, s. 5-6, sr. 2.

(23) Bkz. Evahir-i Ramazan 1152 tarihli Mühimme kaydından naklen Ahmet Refik, Hicri On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200), İstanbul 1988, s. 142-145. İlgili diğer bir kayıt için bkz. Evail-i Rebiülevvel 1153 tarihli Mühimme kaydını nakleden Ahmet Refik, Aynı eser, s. 145-147.

(24) VGMA, Vakfiye Defteri, nr. 638, s.2.

(25) Ahmet Refik, Hicri On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200), s. 145, 156.

(26) BA, Cevdet Belediye, nr. 4609; Cevdet Dahiliye, nr. 3578; Cevdet Evkâf, nr. 29212, 29351, 30666.

(27) VGMA, Vakfiye Defteri, nr. 638, s. 7-8; Ahmed Akgündüz- Said Öztürk-Yaşar Baş, Üç Devirde Bir Mabed Ayasofya, s. 443-444.

edilen bu kaynakların kullanımı ile ilgili şu şartlar ileri sürülmüştür;

- 1- Kütüphane dershanesinde, her hafta Pazartesi ve Perşembe günleri ilm-i ferâzi bilen bir kişi ders verecek ve günlük 12 akçe alacak, bu hocadan ders alan talebeden beş kişi, günlük üçer akçe alacaktır.
- 2- Kütüphaneye muhaddis tayin olunan kişiden hadis dersi alan 10 kişi, günlük üçer akçe alacaktır;
- 3- Kütüphaneye dersiam olan kişiden ulum-ı nafia dersi alan 10 kişi, günlük üçer akçe alacaktır;
- 4- Kütüphaneye şeyhü'l-kurrâ olan kişiden talim-i ilm-i kıraat eden talebeden 10 kişi günlük üçer akçe alacaktır;
- 5- Bir kişi kütüphanede cüzî (cüzcü/cüz dağıtan toplayan şahıs) olacak, günlük beş akçe alacak ve beş akçe ondan ders alan.... talebeye verilecektir⁽²⁸⁾.

III. Mustafa 1172/1758-1759 tarihli bir vakfiye ile, özellikle kütüphane vakfı için birçok gelir kaynağını vakfa "zam ve ilhak" etmiştir. Bu vesileyle kütüphane görevlilerinin maaşları da yükseltilmiştir⁽²⁹⁾.

Gideri kütüphane ve imâretin vakfından karşılanmak üzere, Hz. Peygamber'in (sav) kabrinde (Ravza-i Mutahhara) yakılması için her sene iki adet mihrâb mumu verilmiştir⁽³⁰⁾.

Kütüphanenin Tamiri

19. yüzyılın sonlarında kütüphanenin tamirine ilişkin bazı çalışmalar görülmektedir. 1880 yılında yapılan⁽³¹⁾ tamire Hacı Osman Efendi tayin edilmiştir. Bu esnada ortaya çıkan sütun, kırık çiniler ve demir parmaklıklar, Hamidiye İmâretinde muhafaza altına alınmıştır. Çini parçaları için 840 kuruş değer takdir edilmiştir.

1883'de, kütüphanenin çinileri ve dolapları Mösyö Droni marifetiyle tamir edilmiş ve yenilenmiştir. Bu işlem için Hacı Nazif Efendi'ye 34.299 kuruş ödeme yapılmıştır⁽³²⁾.

(28) VGMA, Vakfiye Defteri, nr. 638, s. 8

(29) VGMA, Vakfiye Defteri, nr. 639, s. 62. VGMA, Vakfiye Defteri, nr. 87, s. 1-2.

(30) BA, Cevdet Evkâf, nr. 7673.

(31) BA, EV, nr. 24488, s. 25b.

(32) BA, EV, nr. 25248, s. 8a; 11a.

1. Ulusal İslam Elyazmaları Sempozyumu

Nisan 1884'de, yine kütüphanenin tamiri için 1261 kuruşluk ek bir harcama yapılmıştır⁽³³⁾.

1896'da türbeler, kütüphane ve diğer bazı mahallerin yeniden tamiri gerekmiştir. Mecidi 19 kuruş hesabı üzere 36224 kuruş harcanarak bu tamir emanet yöntemiyle yapılmıştır⁽³⁴⁾.

Kütüphane, 1906 senesinde yine esaslı bir tamir görmüştür⁽³⁵⁾.

Cumhuriyet Döneminde Ayasofya Kütüphanesi

Cumhuriyet devrinde kütüphane Ayasofya Külliyesi ile ortak problemler yaşamıştır. Ayasofya Camii'nin müzeye çevrilmesini takip eden yıllarda yapılan yazışmalarda kütüphane ve kitapların durumu hakkında önemli bilgilere rastlanmaktadır. Bu sırada, Ayasofya'nun içindeki kütüphanenin Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakli bahis mevzu olmuş, ancak içinde kıymetli yazma eserlerin bulunması ve diğer bir kısım sebeplerden dolayı kitapların olduğu yerde bırakılması uygun görülmüştür⁽³⁶⁾.

Kültür Bakanlığı'nun 2/1/1935 tarih ve Müzeler 90603 sayılı yazılarına cevaben, o zaman İstanbul Müzeler Müdürü olan Aziz Ogan'ın Kültür Bakanlığı'na gönderdiği 27/1/1935 tarihli yazısında şöyle diyor;

"- Ayasofya Kütüphanesi'nin yeni ve basma kitaplarının alınarak yerinde bırakılmasını teklif etmişdim. Buna dair bir buyruğunuzu almadım. Diğer taraftan İstanbul kütüphanelerinde (Ayasofya'ya aid) eserlerin de bu kütüphaneye verilerek buraya hususi ve istisnai bir duruş verilmesi çok onay olacaktır".

Kültür Bakanlığı'nun 20.02.1935 tarih ve 90740 sayı ile gönderdiği yazıya cevap olarak, İstanbul Müzeleri Genel Müdürü Aziz Ogan'ın 24.3.1935 tarih ve 20213/353 sayı ile gönderdiği cevabi yazıda, Ayasofya Komisyonu'nun, Ayasofya Kütüphanesi hakkında aldığı kararlara rastlanıyor. Söz konusu yazının ilgili maddesinde konu ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır;

(33) BA, EV, nr. 25715

(34) BA, İ. M, 1314/7.

(35) K. Süssheim-Arif Müfid Mansel, "Ayasofya", s. 50; İlhan Akçay, *Ayasofya Camii*, s. 47, 56; Mahmud Özlü, "Ayasofya Kütüphanesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 3, s. 1482-1483; Semavi Eyice, "Kütüphane Mimari", *DİA*, c. 4, s. 214.

(36) Aziz Ogan, *Türk Müzeciliğinin 100 üncü Yıldönümü*, İstanbul 1947, s. 24.

Kültür Bakanlığı'nın komisyonumuza muhavvel 20.2.1935 günlemeç ve 90740 sayılı buyrukları okunarak görüşüldü ve aşağıdaki hususlar kararlaştırıldı. Ayasofya Kütüphanesi'nin eski yerinde kalarak hususiyetini muhafaza etmesi çok onay görmüştür. İdare yönünden eskisi gibi Maarif Müdürlüğü'ne bağlı kalması ve şu kadar ki müze içinde bulunması itibariyle burada tettebbüatda bulunacakların ilk defa için müze idaresinden müsaade alması gereklidir.

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Umum Müdürlüğü'ne 20 Nisan 1939 tarih ve 407/880 sayılı bir yazı göndermiştir. Yazının 5. maddesinde; "Ayasofya Müzesi'nde bulunan kütüphanenin diğer bir kütüphaneye nakli hususu tetkik olunmaktadır" denilmektedir⁽³⁷⁾.

1959-1960 yıllarında Ayasofya Kütüphanesi ve rafları konusu ele alınmıştır. Maarif Vekaleti, Anıtlar Yüksek Kurulu, Kütüphaneler Umum Müdürlüğü arasında uzun süren yazışmalar olmuştur. Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün emriyle okuma odasının sedirleri kaldırılıp tavanı sunta ile kaplanmış, kitap hazinesi bölümündeki ahşap dolaplar sökülerek bunların yerine saç dolaplar konulmasına girişilmiş ancak buna muvaffak olunamamış⁽³⁸⁾, Anıtlar Yüksek Kurulu 4.3.1960 tarihinde yaptığı toplantıda dolapların oldukları gibi tamirle yerlerinde muhafazasını istemiştir⁽³⁹⁾. Kütüphanenin bütün kitapları ise 1968 yılında Süleymaniye Kütüphanesi'ne taşınmıştır.

1980 yılı içinde T.A.Ç. Vakfı tarafından, kütüphanenin tamirine başlanmış, 1981 yılında, çalışmalara hız verilmiş, kitap dolabı tamamen sökülerek orijinal şekline dönüştürülmüş, çiniler ve ahşap kısımların onarımı sürdürülmüştür⁽⁴⁰⁾. 1982-1983 yıllarında kütüphane restore edilerek sonradan yapılan bütün ilaveler kaldırılmış, daha önce örülerek dolap haline getirilen pencereler açılmıştır. Bu sırada evvelce bozularak parçaları yanlış birleştirilen ve kurt işlemiş olan ahşap kitap dolabı dağıtılarak tedavi edildikten sonra parçaları asli biçimine uygun olduğu sanılan şekilde yeniden birleştirilmiştir⁽⁴¹⁾.

(37) Ahmed Akgündüz- Said Öztürk-Yaşar Baş, Üç Devirde Bir Mabet Ayasofya, s. 794-795.

(38) Semavi Eyice," (Kütüphane) Mimari", *DİA*, c. 4, s. 214.

(39) Hadisenin detayları için bkz. Ahmed Akgündüz- Said Öztürk-Yaşar Baş, Üç Devirde Bir Mabet Ayasofya, s. 794-796, 829-831.

(40) Esin Eren, "Müze Çalışmaları (1969-1983)", *Ayasofya Müzesi Yılığ*, no. 9, Ayasofya Müzesi Yayınları XII, İstanbul 1983, s. 10, 11.

(41) Semavi Eyice," (Kütüphane) Mimari", *DİA*, c. 4, s. 214.

1. Ulusal İslam Elyazmaları Sempozyumu

I. Mahmud'un Kütübhâne, Medrese, Sebilhane, Sıbyan Mektebi Vakfiyesi

1740 Tarihli Vakfiye

Hatt-ı Hümayun suretidir.

Bu yazılı belge içindeki her şeyi vakfettim. Allah buyurduğu gibi "kim bunu duyduktan sonra değiştirirse, Allah ceza verenlerin en şiddetlisidir". Bu yazılı vakfiyede tahrir olunan vakfın aslı, şartları, vazifelerin tayini ve her şey sultanımıza aittir. Kitap olarak benim nezdimde de sahih ve lazım olduğu tebeyyün etmiştir. Ben Haremeyn Evkafı Müfettişi Şeyh-zade Ahmed.

"Hâlâ serîr-i âlem ve masîr-i sultânî ve taht-ı felek-i rif'at-ı cihân-bânî üzere hezâr şevket u iclâl u devlet u ikbâl ile lem'a-pirâye olan mühr-i cihân-tâb-ı saltanat ve mâh-ı bülend-âsumân-ı hilâfet, nâsıru şerî'atı ğarrâ, es-seyfû'l-meslûl ale'l-va'd, efâtihü bilâd, kâhirü ehli bağy ve fesâd, hâdimü'l-Haremeynî'ş-şerîfeyn, şevketlü, mehâbetlü, azimetlü Sultan Mahmûd Hân Gâzî, ebû'l-fütûhât ve'l meğâzî -halleda'llâhu hilâfetehu ilâ nihâyeti'z-zamân-hazretleri cânib-i hümâyûn-ı inâyet-makrûnlarından vekîlü lâzımı't-tebcîlleri olup, sâbıkâ şeref-bahş-ı sadr ve'l-akdar-ı Rûmîli olan aynu'l-ulemâi'l-a'lâm, imâm-ı evvel-i hazret-i sultân-ı enâm fazîletlü Sâhib Mehmed Efendi hazretleri huzûr-ı âlîlerinde akd olunan meclis-i şer'-i şerîf-i enver ve mahfil-i dîn-i münîf-i ez-herde takrîr-i kelâm buyurub cenâb-ı hazret-i zillu'llâh, Pâdişâh-ı âlem-penâh-ebbete'llâhu ta'âlâ ve ibkâihi- bundan akdem li vechi'llâhi ta'âlâ el-kadîr, mu'îd-i kadîm-i adîmî'n-nazîr Ayasofya-i Kebîr Câmî'-i Şerîfi ittisâlında müceddeden binâ ve ihyâ buyurdıkları kitâbhâne vâlâ-i evkâf-ı şerîfi vakfiyye-i ma'mûlün-bihâ ve mukavvilün-aleyhâlarında ta'yîn buyurdıkları şurût ve kuyûddan mâ'adâ teksîr-i hayrât ve tevkîr-i müberrât lâyiha-i derûn-ı safvet-i meşhûrları olmağla rûhâniyyet-i Hazret-i Hatemi'l-Enbiyâ ve şefî'-i rûz-ı cezâ aleyhi efdalu't-tahâyât tevessül-i birle rızâ'en-lillâh tavassul kasdıyla kitâbhâne-i hümâyûn hizâsında Ayasofya Câmî'-i Şerîfi'nde müceddeden binâ buyurulan mahfilde kırâ'at ve tilâvet ve beher re's-i şehirde tekmîl ve hatm olunmak üzere her biri mücelled otuz aded kıt'a ve eczây-ı mütesevvim bir Sahîh-i Buhârî vakf olunub ilm-i hadîs-i şerîf ile âşinâ on nefer kimesne ol eczây-ı şerîfeyi beher yevm ale't-tertîb tilâvet ve mahfil-i mezkûrda eczây-ı masâhîf-i şerîfe gibi kırâ'at ve ber minvâl-i muharrer tekmîl ve hatm edüb devâm-ı devlet-i Pâdişâhî ve feth ve tasarruf-ı cihân-bânî da'vâtıyla müsekkîn-hitâm kılınub bu hizmet-i celîle mukâbelesinde ğalle-i vakıfdan her biri beher yevm on beşer akçe

vazîfeye mutasarrıf ola ve hizmetinde mukaddem ve beher yevm câmi'-i şerîf-i mezkûra mülâzım bir kimesne noktacı vaz' olunub zıkr olunan on nefer kimesnenin hizmetlerine nezâret edüb mukâbelesinde beher yevm yigirmi akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve zıkr olunan eczây-ı şerîfeyi hıfz için bir sanduk ittihâz olunub beher yevm tilâvete bed' (başlama) vaktinde eczây-ı şerîfeleri ihrâc ve kırâ'at ve bunlara tevzî' ve ba'de't-tilâvet yine sanduk-i mezkûra va'az ve hıfz hizmeti Ayâsofyâ-i Kebîr Câmi'-i Şerîfi kayyimbaşlarına mahsûs olub hizmeti mukâbelesinde yevmî on akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve kitâbhâne-i mezbûrada nâzır-ı kütüb ma'rifetiyle kütüb-i mezbûra add ve deftere tatbîk olduğu vakitde kâtib, kütüb defteriyle mukâbele hizmeti için bir kimesne ta'yîn olunub beher yevm on akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve yine câmi'-i şerîf-i mezkûr avlusunda inşâ ve binâ buyurulan şadırvân etrâfını beher yevm tanzîf ve tathîr için bir kimesne ferrâş nasb olunub hizmeti mukâbelesinde beher yevm sekiz akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve şadırvân-ı mezkûr suyolcusuna hizmeti mukâbelesinde beher yevm altı akçe vazîfe verile ve yine câmi'-i şerîf-i mezkûr sâhasında binâ buyurulan mu'allimhâne-i latîfede ta'lîm-i sıbyân ve te'dîb-i şübbâna (gençler) kâdir bir kimesne hoca-i mekteb nasb olunub hizmeti mukâbelesinde beher yevm ellişer akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve bir kimesne dahi mekteb-i mezbûrda halîfe nasb olunub hizmeti mukâbelesinde yevmî yigirmi akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve mekteb-i mezbûrda bir hattât-ı hoş-nüvîs meşk hocası nasb ve ta'yîn olunub âdet-i belde üzre eyyâm-ı münâsibede mektebe varub müsta'iddîne ve edâen kitâbete meşk ve ta'lîm eyleyüb mukâbelesinde yevmî on akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve mekteb-i mezbûrda ta'allüm ve tilmize, hâzır olan fukarây-ı etfâldan kırk nefere varınca her birine yevmî ikişer akçe vazîfe mütevellî-i vakf yediyle tevzî' oluna ve mekteb-i mezbûrun hâric ve dâhilini tathîr ve tanzîf, kapusunu feth ve iğlâk için bir kimesne bevâb nasb olunub hizmeti mukâbelesinde beher yevm on akçe vazîfeye mutasarrıf ola ve hasbe'l-âde mekteb-i mezbûrda da ta'allüm eden fukarây-ı sıbyâna kırk nefere varınca senede bir kerre ğalle-i vakıfdan her birine birer kaban ve birer çift mest pâbûc ve başlarına birer fes ve birer kuşak alınub hoca ve halîfe huzûrunda mütevellî-i vakf ma'rifetiyle tevzî' ve ilbâs oluna ve vakt-i şitâda şiddet-i berdden hıfz için kadr-ı kifâye kömür alınub mektebde hıfz ve mankalda îkâd oluna ve hasbe'l-âde senede bir kerre hoca-i mekteb ve halîfe ve sâir telâmîz ile def'-i vahşet ve inşirâh-ı kalb için sey-re ğitdiklerinde it'âm-ı ta'âm ve sâ'ir harc ve masârıf için ğalle-i vakıfdan kadr-ı kifâye nesne verile deyu ta'yîn-i şurût ve tebyîn-i kuyûd buyurmuşlardır dediklerinde ber minvâl-i meşrûh vâkıfu müşârun-ileyh - lâ zâle fı'l-âlem - hazretlerinin şurût ve kuyûd-ı mezkûraları sahîh ve mütehattem ve

1. Ulusal İslam El yazmaları Sempozyumu

inde'ş-şerîfî'l-kavîm ve alâmet-i lâzım olmağın mâ hüve vaka'a ketb olundu. Cerâ zâlik ve hurrîre fi'l-yevmi'l-hâmis aşere min şehri Şevvâli'l-Mükerrerem. Li sene isneyn ve hamsîn ve miete ve elf (15 Şevval 1152/15 Ocak 1740 Cuma günü). Min hicretin Men Lehu'l-izzü ve'ş-şeref⁽⁴²⁾.

(42) VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr. 638, s. 5-6, sr. 2; Ahmed Akgündüz- Said Öztürk-Yaşar Baş, Üç Devirde Bir Mabed Ayasofya, s.445.